

Praca nierejestrowana a bezrobocie

Agnieszka Szulc-Obłóza^a

Streszczenie. Celem artykułu jest przedstawienie wyników badania zjawiska bezrobocia jako jednej z przyczyn pracy nierejestrowanej w Polsce. Badanie przeprowadzono na podstawie przeglądu literatury i interpretacji dostępnych danych statystycznych. Omówiono trudności związane z definiowaniem pracy nierejestrowanej i szarej strefy. Przedstawiono rozmiar pracy nierejestrowanej w Polsce w latach 2010–2016 według oszacowań Głównego Urzędu Statystycznego i Schneidera, wskazując na ich odmienność ze względu na przyjęte metody pomiaru. Przeanalizowano opinie na temat przyczyn podejmowania pracy nierejestrowanej, sytuacji na rynku pracy i wyrzeczeń, do jakich skłonni są bezrobotni, aby podjąć zatrudnienie. Oparto się na wynikach badań modułowych towarzyszących Badaniu Aktywności Ekonomicznej Ludności, badań Centrum Badania Opinii Społecznej i specjalnej edycji Eurobarometru. Z analizy wynika, że wraz ze zmniejszaniem się skali bezrobocia rozmiar pracy nierejestrowanej maleje, ale następuje to tylko do wyczerpania się zasobu osób, które podejmują aktywność w szarej strefie z powodu problemów ze znalezieniem pracy.

Słowa kluczowe: rynek pracy, bezrobocie, praca nierejestrowana, szara strefa

Unregistered employment and unemployment

Summary. The aim of the article is to analyse unemployment as one of the causes of unregistered employment in Poland. For this purpose literature review and analysis of statistical data were undertaken. Difficulties with defining unregistered employment and shadow economy were discussed as the starting point. In the study, the scale of unregistered employment in Poland within 2010–2016 was presented on the basis of Statistics Poland and Schneider's estimates, putting the emphasis on the diversity of the measurement methods used. The opinions on the causes of unregistered employment, situation on the labour market and devotion of actors on the labour market were also analysed, based on the results of the module surveys of the Labour Force Survey, studies of Public Opinion Research Center and the special edition of Eurobarometer. The results of the study show that the scope of unregistered employment decreases with declining scale of unemployment, but only until human resources deplete, taking up activity in the shadow economy due to problems with finding a job.

Keywords: labour market, unemployment, unregistered employment, shadow economy

JEL: E02, J40

---

^a Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania.

Praca nierejestrowana i bezrobocie to zjawiska stanowiące integralną część gospodarki. Ich zakres, przyczyny i skutki są zróżnicowane w zależności od uwarunkowań społeczno-gospodarczych danego kraju. Zjawiska te są często postrzegane jako istotne problemy polskiego rynku pracy – powstaje pytanie, czy bezrobocie jest przyczyną podejmowania pracy nierejestrowanej w Polsce.

Czynniki takie jak: brak dostępu do informacji, niski poziom kapitału ludzkiego, brak motywacji, nieefektywny system egzekwowania zasad, niski poziom zaufania społecznego do instytucji państwowych mogą utrudniać podejmowanie pracy rejestrowanej (Leonard, 1998). Wśród osób, które z dużym prawdopodobieństwem mogą znaleźć się poza formalnym systemem pracy, są bezrobotni (European Commission, 2014; Williams i Windebank, 1998). Czynnikiem motywującym do podjęcia aktywności nierejestrowanej przez osobę bezrobotną jest chęć uzyskania dochodu lub utrzymania go na dotychczasowym poziomie.

Omawiane zagadnienie jest szczególnie aktualne w kontekście obserwowanego obniżania się stopy bezrobocia i w związku z coraz częstszym charakteryzowaniem rynku pracy jako rynku pracownika. Celem artykułu jest przedstawienie wyników badania bezrobocia jako przyczyny pracy nierejestrowanej w Polsce. Badanie przeprowadzono na podstawie przeglądu literatury oraz analizy dostępnych danych statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), oszacowań Schneidera oraz wyników badań modułowych towarzyszących Badaniu Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL), badań Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) i specjalnej edycji Eurobarometru. Ze względu na charakter badanego zjawiska wyzwaniem stanowi ograniczona dostępność danych. Postawiono hipotezę, że bezrobocie jest przyczyną podejmowania pracy nierejestrowanej w Polsce.

WPROWADZENIE TEORETYCZNE

Praca nierejestrowana to aktywność w szarej strefie analizowana z perspektywy rynku pracy. Obejmuje pracę wykonywaną bez nawiązania stosunku pracy (pracę najemną), a także pracę na własny rachunek (GUS, 2011a).

W zakresie definiowania szarej strefy, a w konsekwencji również pracy nierejestrowanej istnieje wiele rozbieżności. Można wyróżnić dwa zasadnicze podejścia do omawianego zjawiska – wąskie i szerokie.

W wąskim ujęciu pracę nierejestrowaną rozumie się jako opłacaną działalność, która jest zgodna z prawem co do swojego charakteru, ale nie została zgłoszona władzom publicznym (Decyzja Rady z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie wytycznych polityk zatrudnienia Państw Członkowskich; European Commission, 1998). Tym samym charakteryzuje ją chęć uniknięcia obowiązków finansowych wobec państwa, wymogów prawa i procedur administracyjnych (GUS, 2016; Szulc, 2013). Takie ujęcie jest konsekwentnie stosowane m.in. w publikacjach Komisji Europejskiej (European Commission, 1998, 2004, 2007a, 2007b) i Schneidera (2013).

Zgodnie z szerszym podejściem praca nierejestrowana poza aktywnością z natury legalną obejmuje działalność nielegalną, a także aktywność o charakterze kryminalnym, taką jak: prostytutka, produkcja i handel narkotykami oraz przemysł alkoholu i wyrobów tytoniowych. Do instytucji stosujących szersze pojęcie szarej strefy należy np. Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową (Fundowicz, Łapiński, Peterlik i Wyżnikiewicz, 2016).

O tym, jak zmienia się podejście do definiowania omawianego zjawiska, można się przekonać na przykładzie cyklicznej publikacji Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) pt. *Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych*. Według GUS szara gospodarka dotyczy produkcji ukrytej (legalnej) oraz produkcji nielegalnej (GUS, 2009, 2010, 2012, 2014), przy czym do 2014 r. podkreśla się, że rachunki narodowe uwzględniają jedynie tę część gospodarki ukrytej, która jest legalna. W 2016 r. pojawia się rozróżnienie szarej gospodarki i działalności nielegalnej, zgodnie z którym szara gospodarka obejmuje działania produkcyjne w sensie ekonomicznym, całkowicie legalne, ale ukrywane przed władzami publicznymi (GUS, 2016).

Rozbieżne definicje pracy nierejestrowanej (np. uwzględnianie działalności kryminalnej) utrudniają porównywanie analiz w tym zakresie.

Oprócz osób pracujących, uczących się, emerytów i rencistów pracę poza systemem formalnym podejmują również bezrobotni. Dla tych ostatnich może ona stanowić główne źródło utrzymania, natomiast dodatkowe dla oficjalnie zatrudnionych, którzy w ten sposób zabierają potencjalne miejsca pracy osobom gotowym do podjęcia pracy rejestrowanej.

Bezrobotnego charakteryzują trzy zasadnicze cechy: pozostawanie bez pracy, poszukiwanie pracy i gotowość (zdolność) do jej podjęcia (Kwiatkowski, 2005). Kryteria te uwzględniono w Rezolucji z XIII Międzynarodowej Konferencji Statystyków Pracy z 1982 r., a stosuje się je m.in. w Badaniu Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) (GUS, 2018b; ILO, 1993). Podjęcie pracy automatycznie pozbawia osobę bezrobotną podstawowego warunku uprawniającego do posiadania takiego statusu. Bezrobotny może być ponadto definiowany zgodnie z zapisami ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (bezrobocie rejestrowane). W praktyce zdarza się, że część bezrobotnych podejmuje pracę w szarej strefie, nie legalizując jej, i tym samym nadal utrzymuje status osoby bezrobotnej w rejestrach urzędów pracy, natomiast w statystykach BAEL osoby te traktowane są jako pracujące.

Grupa bezrobotnych jest heterogeniczna m.in. ze względu na postawy, oczekiwania i cechy społeczno-demograficzne. Można wśród nich wyróżnić osoby mające niewielką szansę na znalezienie pracy z racji niskiego bądź nieodpowiedniego poziomu kapitału ludzkiego, które w wyniku niedopasowania do struktury popytu na siłę roboczą określa się mianem zasilających zasób bezrobocia strukturalnego (Kwiatkowski, 2005), a także tych, którzy nie wykazują chęci do podjęcia zatrudnienia w oficjalnej gospodarce (Łapiński, Peterlik i Wyżnikiewicz, 2014).

Osoby pozostające oficjalnie bez pracy, ale podejmujące aktywność w obszarze nierejestrowanym są zagrożone pułapką zależności. W przypadku gdy

świadczenia z budżetu państwa (w tym zasiłek dla bezrobotnych, świadczenie rodzicielskie) oraz dochód generowany w szarej strefie są wyższe niż potencjalne korzyści uzyskiwane z pracy formalnej, podjęcie takiej pracy może być uważane za nieopłacalne (Bajada i Schneider, 2009).

ROZMIAR BEZROBOCIA I PRACY NIEREJESTROWANEJ

Rozmiar szarej strefy według szacunków GUS i Schneidera – mimo że w obu przypadkach uwzględnia się jedynie aktywność z natury zgodną z prawem (węższe ujęcie) – radykalnie się różni (GUS, 2010; Schneider i Klinglmair, 2004). Przyczyn odmiennych oszacowań należy poszukiwać w przyjęciu różnych metod pomiaru. Schneider stosuje jedną z metod badań pośrednich, polegającą na szacowaniu modeli równań strukturalnych MIMIC (Multiple Indicators Multiple Causes – model wielu wskaźników i wielu przyczyn), a GUS metodę polegającą na szacowaniu produkcji ukrytej w rejestrowanych podmiotach gospodarczych w połączeniu z wynikami badania rynku pracy (GUS, 2017; Szulc, 2013). Według GUS wielkość szarej strefy w Polsce w 2016 r. wynosiła 12,9% PKB, o 10,1 p.proc. mniej w porównaniu z wynikami uzyskanymi przez Schneidera. W latach 2000–2016 rozmiar pracy w szarej strefie systematycznie malał z wyjątkiem 2012 r. (tabl. 1). W 2009 r. w porównaniu z 2004 r. szacowany udział pracy nierejestrowanej w tworzeniu PKB zmniejszył się z 4,9% do 3,5%. W 2016 r. udział pracy nierejestrowanej w tworzeniu PKB wyniósł 2,1% i był o 3,2 p.proc. mniejszy niż w 2000 r.

TABL. 1. SZACUNKI ROZMIARU SZAREJ STREFY I PRACY NIEREJESTROWANEJ W POLSCE

L a t a	Szara strefa		Praca nierejestrowana według GUS
	według GUS	według Schneidera	
	w % PKB		
2000	17,0	27,4	5,3
2001	16,8	28,2	5,2
2002	15,4	28,9	5,2
2003	15,8	27,7	5,1
2004	14,5	27,4	4,9
2005	13,7	27,1	4,2
2006	13,7	26,8	4,0
2007	12,8	26,0	3,6
2008	11,8	25,3	3,5
2009	13,1	25,9	3,5
2010	12,8	25,4	3,3
2011	11,2	25,0	2,4
2012	12,2	24,4	2,6
2013	13,0	23,8	2,4
2014	12,7	23,5	2,3
2015	13,2	23,3	2,2
2016	12,9	23,0	2,1

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie: GUS (2008, s. 611, 2009, s. 317, 2010, s. 391, 2012, s. 393, 2014, s. 369, 2016, s. 267, 2017, s. 267, 2018a, s. 282); Schneider (2015, s. 6, 2016, s. 8); Schneider i Klinglmair (2004, s. 11).

O związku pomiędzy pracą nierejestrowaną i bezrobociem w latach 2000–2016 świadczy istotny, dodatni i bardzo wysoki współczynnik korelacji Pearsona (0,88 dla pracy nierejestrowanej według szacunków GUS wyrażonej jako udział PKB i bezrobocia według BAEL przy $p = 0,0000$). Podobną zależność obserwuje się pomiędzy bezrobociem według BAEL i szarą strefą według szacunków GUS, a także szarą strefą według szacunków Schneidera (odpowiednio: 0,79, $p = 0,0002$ i 0,88, $p = 0,0000$).

Dodatkowym źródłem informacji na temat zakresu pracy nierejestrowanej w Polsce jest cykliczne badanie modułowe *Praca nierejestrowana w Polsce* prowadzone w ramach BAEL. Zgodnie z wynikami z 2004 r. w pierwszych dziewięciu miesiącach roku odnotowano 1317 tys. osób wykonujących pracę nierejestrowaną; stanowiły one 9,6% ogólnej liczby pracujących. W 2009 r. w porównaniu z 2004 r. odnotowano znaczne zmniejszenie skali pracy nierejestrowanej – 785 tys. osób (4,9% ogólnej liczby pracujących). W kolejnych latach zaangażowanie w szarą strefę utrzymywało się na niemal niezmiennym poziomie: w 2010 r. – 732 tys. osób (4,6% ogólnej liczby pracujących), w 2014 r. – 711 tys. osób (4,5% ogólnej liczby pracujących), a w 2017 r. – 773 tys. osób (4,7% ogólnej liczby pracujących) (GUS, 2015, 2019).

Spadek ogólnej liczby pracujących w szarej strefie w latach 2004–2009 nastąpił głównie kosztem pracujących, dla których praca w szarej strefie była jedyną, jaką wykonywali.

Odsetek osób wykonujących pracę nierejestrowaną jako główną zmniejszył się z 62,9% w 2004 r. do 47,7% w 2017 r. (GUS, 2019). Do tej grupy należą m.in. osoby bezrobotne, dla których dochód uzyskany w szarej strefie stanowi główne źródło utrzymania (GUS, 2011a; Surdej i Ślęzak, 2009). Nabiera on szczególnego znaczenia dla tych, którzy nie otrzymują zasiłku dla bezrobotnych z racji długoterminowego pozostawania bezrobotnymi. Z tego wynika silna zależność pomiędzy pracą nierejestrowaną według szacunków GUS wyrażoną jako udział PKB i stopą bezrobocia długotrwałego BAEL¹ (współczynnik korelacji Pearsona = 0,83 przy $p = 0,0000$).

Potwierdzeniem zmniejszenia zakresu pracy nierejestrowanej jest największy wśród wszystkich krajów Unii Europejskiej (UE) spadek odsetka deklaracji respondentów, którzy znają osobę wykonującą pracę nierejestrowaną, z 45% w 2007 r. do 28% w 2014 r. (European Commission, 2014).

W 2009 r. w porównaniu z 2004 r. zmniejszeniu skali pracy nierejestrowanej towarzyszyła systematyczna poprawa sytuacji na rynku pracy charakteryzowana za pomocą stopy bezrobocia według BAEL (spadek stopy bezrobocia w latach 2004–2009 o 10,2 p.proc.) (wykr. 1). Zmniejszył się znacznie odsetek długotrwałe bezrobotnych według BAEL z 47,9% w 2004 r. do 25,2% w 2009 r. Należy

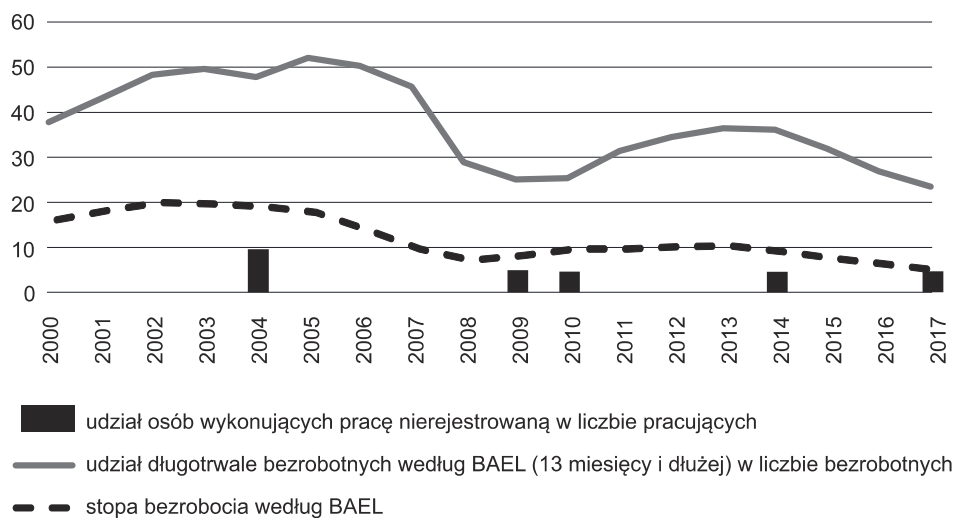
---

¹ Stopa bezrobocia długotrwałego według BAEL to udział bezrobotnych poszukujących pracy przez 13 miesięcy i dłużej w liczbie ludności aktywnej zawodowo.

podkreślić, że w grupie pracujących nieformalnie w 2004 r. były osoby mające trudności ze znalezieniem pracy rejestrowanej.

W kolejnych latach (2010 i 2014), uwzględniając zarówno liczbę osób pracujących w sposób nierejestrowany, jak i ich udział w ogólnej liczbie pracujących, zaobserwowano nieznaczne ograniczenie zjawiska. Pomimo wzrostu stopy bezrobocia oraz odsetka długotrwale bezrobotnych w latach 2010–2013, w 2014 r. udział osób pracujących nieformalnie nieznacznie się zmniejszył i wyniósł 4,5% (wykr. 1). Zgodnie z najnowszymi wynikami badania modułowego *Praca nierejestrowana w Polsce w 2017 r.* osoby wykonujące pracę nierejestrowaną stanowiły 4,7% ogólnej liczby pracujących przy stopie bezrobocia według BAEL na poziomie 4,9%.

WYKR. 1. STOPA BEZROBOCIA, UDZIAŁ DŁUGOTRWALE BEZROBOTNYCH I LICZBA OSÓB WYKONUJĄCYCH PRACĘ NIEREJESTROWANĄ W POLSCE

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z BDL GUS i GUS (2005, s. 34, 2009, s. 60, 2014, s. 57, 2019, s. 36).

W 2014 r. w grupie wykonujących pracę poza formalnym systemem, podobnie jak w latach wcześniejszych, dominowały osoby, dla których było to główne źródło utrzymania – ich odsetek wyniósł 55,7% (GUS, 2011a). W 2017 r. tendencja się odwróciła, większość osób (52,3%) pracujących w szarej strefie wykonywała bowiem pracę dodatkową (GUS, 2019). Dominującą grupą w 2017 r. stały się osoby, które podejmują również rejestrowaną aktywność zawodową. Przyczynił się do tego m.in. niski poziom bezrobocia (wykr. 1).

PRZYCZYNY PRACY NIEREJESTROWANEJ W OPINII RESPONDENTÓW

Powszechne opinie na temat podejmowania pracy nierejestrowanej mogą wskazywać na czynniki decydujące o poszukiwaniu źródła utrzymania poza formalnym systemem. W latach: 2004, 2009, 2010 i 2014 brak możliwości znalezienia pracy postrzegany był jako zasadnicza przyczyna podejmowania pracy nierejestrowanej w Polsce (tabl. 2). Można zatem się spodziewać, że im wyższy poziom bezrobocia, świadczący o większej konkurencji o wolne miejsca pracy, tym większa rola czynnika zachęcającego do podejmowania pracy nieformalnej.

W 2014 r. ponad połowa (58,9%) respondentów objętych badaniem, bez względu na płeć, miejsce zamieszkania czy też wiek, wyraziła opinię, że to właśnie brak możliwości znalezienia pracy jest powodem podejmowania pracy nierejestrowanej (tabl. 2 i 3). W 2017 r. respondenci najczęściej wymieniali niewystarczające dochody, a w drugiej kolejności brak możliwości znalezienia pracy jako powód aktywności w szarej strefie.

TABL. 2. OPINIE NA TEMAT PRZYCZYŃ PODEJMOWANIA PRACY NIEREJESTROWANEJ

Przyczyny	2004	2009	2010	2014	2017
	w %				
Niewystarczające dochody	42,1	34,7	44,7	39,6	44,4
Brak możliwości znalezienia pracy	57,3	39,3	53,1	58,9	31,1
Pracodawca proponuje wyższe wynagrodzenie bez rejestrowania umowy o pracę	16,3	17,7	24,0	24,6	28,1
Wynika to z sytuacji rodzinnej bądź życiowej	5,0	4,9	6,4	6,5	10,0
Podatki zniechęcają do rejestrowania dochodów	11,9	12,6	14,8	13,2	14,4
Wysoka składka ubezpieczeniowa	19,1	15,2	17,5	20,5	20,1
Niechęć do wiązania się na stałe z miejscem pracy	0,4	0,9	1,1	1,0	1,8
Możliwość utraty niektórych świadczeń przy podjęciu pracy rejestrowanej	6,8	5,9	7,2	8,1	14,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS (2005, 2011a, 2011b, 2015, 2019).

Niemożność znalezienia pracy w 2014 r. była szczególnie istotna dla osób młodych, tj. w wieku 15–24 lat (62,0%) (tabl. 3); drugi co do częstości wskazań powód, czyli niewystarczające dochody, został podkreślony zaledwie przez 37,7% respondentów w tej grupie wiekowej (GUS, 2015).

**TABL. 3. BRAK MOŻLIWOŚCI ZNALEZIENIA PRACY
JAKO PRZYCZYNA PODEJMOWANIA PRACY NIEREJESTROWANEJ W 2014 R.
WEDŁUG CECH SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNYCH**

Cechy społeczno-demograficzne	Odsetek osób wyrażających tę opinię
Płeć: kobiety	59,5
mężczyźni	58,1
Miejsce zamieszkania: miasto	56,4
wieś	62,6

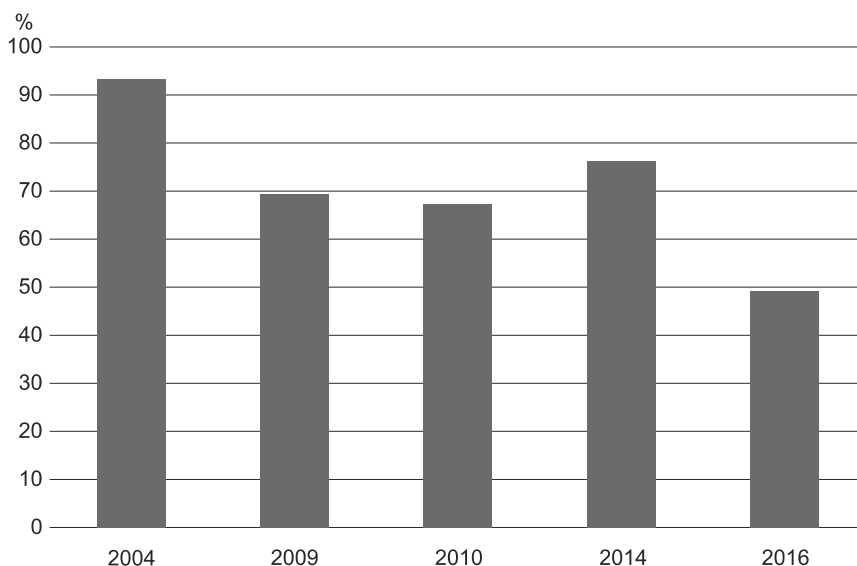
**TABL. 3. BRAK MOŻLIWOŚCI ZNALEZIENIA PRACY
JAKO PRZYCZYNA PODEJMOWANIA PRACY NIEREJESTROWANEJ W 2014 R.
WEDŁUG CECH SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNYCH (dok.)**

Cechy społeczno-demograficzne	Odsetek osób wyrażających tę opinię
Wiek: 15–24 lata	62,0
25–34	57,9
35–44	55,9
45–59	59,7
60 lat i więcej	60,0

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie GUS (2015, tabl. 1.1 i 1.2).

Brak możliwości znalezienia pracy wskazywano częściej w 2014 r. niż w 2004, 2009 i 2010 r. Ponadto w tym roku różnica pomiędzy wskazaniem wymienionych dwóch głównych przyczyn podejmowania pracy nieformalnej była największa i wynosiła 19,3 p.proc. (tabl. 2). Wyniki te mogą sugerować, że sytuacja na rynku pracy pogorszyła się w ocenie respondentów. Z kolei z opinii zebranych podczas badań prowadzonych przez Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) wynika, że sytuacja na rynku pracy w latach 2004, 2009, 2010 oraz 2016 się poprawiła (wykr. 2). Rozbieżności mogą wynikać m.in. z cech społeczno-demograficznych osób zaangażowanych w strefę nierejestrowaną, którym bardzo trudno znaleźć formalne zatrudnienie. Należy podkreślić wysoki udział długotrwale bezrobotnych w bezrobociu ogółem w 2014 r. (wykr. 1).

WYKR. 2. NEGATYWNA OCENA OBECNEJ SYTUACJI NA RYNKU PRACY W POLSCE^a

a Wskazania respondentów na złą i bardzo złą obecną sytuację na rynku pracy w badaniach przeprowadzonych w marcu danego roku.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie CBOS (2004, s. 15, 2017b, s. 3).

W latach 2009, 2010, 2014 i 2016 negatywna ocena sytuacji na rynku pracy charakteryzująca ją jako złą i bardzo złą wybierana była przez mniejszą grupę respondentów w porównaniu z 2004 r.; w 2016 r. aż o 44 p.proc. rzadziej niż w 2004 r. Zgodnie z wynikami badań przeprowadzonych w marcu 2017 r. odsetek takich odpowiedzi zmniejszył się do 25% (CBOS, 2017b).

Raport ze specjalnej edycji Eurobarometru dotyczącego niedeklarowanej pracy w UE (European Commission, 2014) potwierdza, że duże znaczenie dla omawianego zjawiska ma sytuacja na rynku pracy. Najwięcej respondentów (48%) w Polsce wskazało niemożność znalezienia pracy jako przyczynę podejmowania pracy nierejestrowanej.

Brak możliwości znalezienia pracy jest złożonym zagadnieniem, za którym mogą się kryć: motywacja osoby bezrobotnej, pojmowanie przez nią akceptowalności pracy (płaca, stanowisko), bariery w postaci mobilności czy brak inwestycji w kapitał ludzki (Bednarski, Kryńska i Walewski, 2008).

Z badań wynika, że część zadeklarowanych bezrobotnych nie jest uprawniona do posiadania statusu bezrobotnego. Osoby badane deklarowały bowiem bycie bezrobotnym na podstawie subiektywnej oceny i własnej definicji bezrobocia (CBOS, 2017a). W 2004 r. 18% zadeklarowanych bezrobotnych nie poszukiwało zatrudnienia, w 2009 r. było to 35%, w 2010 r. – 27%, a w 2014 r. – 23%. W 2016 r. odsetek bezrobotnych nieposzukujących pracy był najwyższy od 15 lat i wyniósł 39% (CBOS, 2017a). Prawie tyle samo respondentów deklarowało brak gotowości do podjęcia pracy w tym lub następnym tygodniu. W 2004 r. było to 19% zadeklarowanych bezrobotnych, w 2009 r. – 29%, w 2010 r. – 27%, w 2014 r. – 25%, a w 2016 r. – 39% (CBOS, 2017a). Negatywne nastawienie do zmiany swojej sytuacji z pewnością wpływa na skłonność do podejmowania pracy nierejestrowanej i usprawiedliwiania się brakiem innych możliwości. Im niższa stopa bezrobocia, tym udział osób deklarujących brak gotowości do podjęcia pracy jest większy. Oznacza to, że istnieją grupy bezrobotnych, którym odpowiada stan pozostawania bez pracy formalnej. Wysoki udział w grupie bezrobotnych osób, które wykazują bierną postawę (nie szukają pracy lub deklarują brak gotowości do podjęcia pracy), świadczy m.in. o atrakcyjności sektora nierejestrowanego.

Bezrobotni nie są skłonni do dostosowywania się do wyzwań stawianych przez pracodawców na rynku pracy. Pomimo konsekwencji pozostawania bez pracy w 2016 r. jedna trzecia osób, które określiły się mianem bezrobotnych, nie była gotowa do przekwalifikowania się. Zaledwie 57 z grupy 100 osób zadeklarowało gotowość do podjęcia pracy poza miejscem zamieszkania, co wiązałoby się z dojazdami. Jedna piąta bezrobotnych zgodziłaby się na zmianę miejsca zamieszkania, aby znaleźć pracę. Elastycznością w zakresie podjęcia jakiegokolwiek pracy lub pracy niezwiązanej z wyuczonym zawodem wykazało się 45% zadeklarowanych bezrobotnych (tabl. 4). Dobra sytuacja na rynku pracy w 2016 r. charakteryzowana za pomocą niskiej stopy bezrobocia (wykr. 1) wpły-

wa na postawę osób bezrobotnych, w tym brak skłonności do wyrzeczeń w celu znalezienia pracy. Przekłada się to na problemy ze znalezieniem pracy i większe prawdopodobieństwo długotrwałego bezrobocia. To z kolei zwiększa znaczenie braku możliwości znalezienia pracy jako przyczyny podejmowania pracy nierejestrowanej.

TABL. 4. SKŁONNOŚĆ DEKLAROWANYCH BEZROBOTNYCH DO WYRZECZEŃ W CELU OTRZYMANIA PRACY

Wyszczególnienie	2004	2009	2010	2014	2016
	w %				
Przekwalifikowanie się, nauka nowego zawodu	87	71	73	73	67
Podjęcie pracy poza miejscem zamieszkania, dojazdu do pracy	79	61	62	67	57
Podjęcie każdej pracy, nawet nisko płatnej lub niezwiązanej z wyuczonym zawodem	68	44	47	57	45
Zmiana miejsca zamieszkania w celu znalezienia pracy	32	31	24	32	20

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie CBOS (2017a, s. 10).

PODSUMOWANIE

Z badań opinii publicznej wynika, że pracę nierejestrowaną uważa się za skutek bezrobocia. Pomimo polepszającej się sytuacji na rynku pracy, do 2014 r. w opinii respondentów rosło znaczenie braku możliwości znalezienia pracy dla podjęcia pracy nieformalnej. W badaniu GUS z 2017 r. był to drugi najczęściej wskazywany czynnik.

Analizując zjawisko bezrobocia, należy zwrócić uwagę na jego zróżnicowane podłoże. Wśród bezrobotnych można wyróżnić dwie grupy osób, które:

- same lub przy wsparciu instytucji rynku pracy znajdują pracę, ponieważ chcą być oficjalnie zatrudnione;
- nie są zainteresowane podejmowaniem pracy rejestrowanej (Pfau-Effinger, Flaquer i Jensen, 2009).

Można się spodziewać, że wraz z obniżaniem się skali bezrobocia, a tym samym mniejszej konkurencji o miejsca pracy na rynku, rozmiar pracy nierejestrowanej będzie malał (tak jak np. od 2004 do 2009 r.), ale tylko do wyczerpania się zasobu osób, które podejmują aktywność w szarej strefie z powodu problemów ze znalezieniem pracy.

Zależność ta jest szczególnie widoczna w przypadku osób, dla których praca nierejestrowana stanowi główne źródło utrzymania. W bezrobociu można upatrywać przyczyny podejmowania pracy nierejestrowanej w Polsce. Należy podkreślić, że problem ze znalezieniem pracy to jeden z wielu powodów istnienia pracy nierejestrowanej, a grupa osób bezrobotnych nie jest homogeniczna. W 2017 r. o przejściu w szarą strefę decydowały głównie niewystarczające dochody, a wśród osób podejmujących pracę nieformalną dominowała grupa, dla

której praca ta stanowiła dodatkowe źródło dochodu. Z powodu niskiego poziomu bezrobocia obserwowany jest mniejszy udział w szarej strefie osób zarejestrowanych jako bezrobotne, a większy pracujących formalnie. Należy podkreślić, że sytuacja na rynku pracy nie będzie wpływać na decyzje osób, które nie są zainteresowane podjęciem pracy rejestrowanej, a problem ze znalezieniem pracy staje się jedynie wymówką w sytuacji małej konkurencji o miejsca pracy lub konkurencji o pracownika.

Należy się spodziewać, że rozmiar pracy nierejestrowanej podejmowanej przez osoby bezrobotne w najbliższych latach utrzyma się na niezmiennym poziomie lub będzie ulegać niewielkim wahaniom.

Interwencja państwa w postaci zachęt do wychodzenia z szarej strefy powinna być dostosowana do osób zasilających grono zatrudnionych nieformalnie, w tym bezrobotnych (Oviedo, Thomas i Karakurum-Ozdemir, 2009; Szulc, 2015; Williams, 2014). Uwzględnienie postaw reprezentowanych przez osoby bezrobotne umożliwia skuteczne zachęcenie do podejmowania aktywności rejestrowanej. Kampania informacyjna na temat zagrożeń wynikających z podejmowania pracy poza formalnym systemem powinna być działaniem priorytetowym. Zasadne wydaje się także efektywne weryfikowanie pozostawania bez pracy, poszukiwania pracy i gotowości do jej podjęcia.

BIBLIOGRAFIA

- Bajada, C., Schneider, F. (2009). Unemployment and the Shadow Economy in the OECD. *Revue Économique*, 60(5), 1033–1067.
- Bednarski, M., Kryńska, E., Walewski, M. (red.). (2008). *Przyczyny pracy nierejestrowanej w Polsce*. Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.
- CBOS. (2004). *Polacy o rynku pracy oraz o przyczynach i skutkach bezrobocia. Komunikat z badań*, 68/2004. Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.
- CBOS. (2017a). *Bezrobotni 2017. Komunikat z badań*, 51/2017. Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.
- CBOS. (2017b). *Oceny sytuacji na rynku pracy i poczucie zagrożenia bezrobociem. Komunikat z badań*, 35/2017. Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.
- European Commission. (1998). *Communication of the Commission on undeclared work*, COM (98) – 219.
- European Commission. (2004). *Undeclared Work in an Enlarged Union, An Analysis of Undeclared Work*.
- European Commission. (2007a). *Stepping up the fight against undeclared work*, COM (2007) – 628.
- European Commission. (2007b). *Undeclared Work in the European Union*, Special Eurobarometer 284.
- European Commission. (2014). *Undeclared Work in the European Union*, Special Eurobarometer 402.
- Fundowicz, J., Łapiński, K., Peterlik, M., Wyżnikiewicz, B. (2016). *Szara strefa w polskiej gospodarce w 2016 roku*. Warszawa: Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową.
- GUS. (2005). *Praca nierejestrowana w Polsce w 2004 r.* Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.

- GUS. (2008). *Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2000–2006*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2009). *Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2005–2007*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2010). *Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2005–2008*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2011a). *Praca nierejestrowana w Polsce w 2009 r.* Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2011b). *Praca nierejestrowana w Polsce w 2010 r.* Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2012). *Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2007–2010*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2014). *Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2009–2012*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2015). *Praca nierejestrowana w Polsce w 2014 r.* Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2016). *Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2011–2014*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2017). *Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2012–2015*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2018a). *Rachunki narodowe według sektorów i podsektorów instytucjonalnych w latach 2013–2016*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2018b). *Zeszyt Metodologiczny. Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2019). *Praca nierejestrowana w Polsce w 2017 r.* Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- ILO. (1993). *Fifteenth International Conference of Labour Statisticians*. Geneva: International Labour Office.
- Kwiatkowski, E. (2005). *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Leonard, M. (1998). *Invisible Work, Invisible Workers. The Informal economy in Europe and the US*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Łapiński, K., Peterlik, M., Wyżnikiewicz, B. (2014). *Szara strefa w polskiej gospodarce*. Warszawa: Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową.
- Oviedo, A., Thomas, M., Karakurum-Ozdemir, K. (2009). *Economic Informality. Causes, Costs, and Policies – a Literature Survey* (World Bank Working Paper No. 167). Pobrane z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/567571468331805356/pdf/503600PUB0Box3101OFFICIAL0USE0ONLY1.pdf>.
- Pfau-Effinger, B., Flaquer, L., Jensen, P. H. (red.). (2009). *Formal and Informal Work. The Hidden Work Regime in Europe*. New York: Routledge Advances in Sociology.
- Schneider, F. (2013). *The shadow Economy in Europe, 2013*. ATKearney, VISA.
- Schneider, F. (2015). Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2014: Different Developments? *Journal of Self-Governance and Management Economics*, 3(4), 7–29.
- Schneider, F. (2016). *Trotz gegenläufiger Tendenzen (Anstieg der Arbeitslosigkeit und der Flüchtlinge) ein Rückgang der Schattenwirtschaft (des Pfusch) in Österreich in 2016*. Pobrane z: http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2016/Pfusch_2016.pdf.
- Schneider, F., Klinglmaier, R. (2004). *Shadow Economies around the World: What Do We Know?* (CESifo Working Paper No. 1167). Pobrane z: http://www.cesifo-group.de/DocDL/cesifo1_wp1167.pdf.

- Surdej, A., Ślęzak, E. (2009). *Formal and Informal Work in a Transition Country: the Case of Poland*. W: B. Pfau-Effinger, L. Flaquer, P. H. Jensen (red.). *Formal and Informal Work. The Hidden Work Regime in Europe*. New York: Routledge Advances in Sociology.
- Szulc, A. (2013). *Przyczyny i skutki zatrudnienia nierejestrowanego w Polsce*. Warszawa: CeDeWu.
- Szulc, A. (2015). Możliwości zmniejszania atrakcyjności zatrudnienia nierejestrowanego. *Polityka Społeczna*, (7), 38–41.
- Williams, C. (2014). *Confronting the Shadow Economy*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Williams, C., Windebank, J. (1998). *Informal Employment in the Advanced Economies: Implications for Work and Welfare*. London, New York: Routledge.